

der politieke instellingen ideeën voor hun staatsontwerpen putten.

3. Daardoor staan de hoofdstukken over De la Court en Spinoza - tezamen een derde van het boek - relatief op zichzelf en vormen zij eerder een bijdrage tot de studie van deze denkers dan tot die van de Venetiaanse mythe, echter met dien verstande dat Haitsma Muijer dankzij zijn zorgvuldige analyse van De la Courts geschriften nauwkeurig kan aangeven waar Spinoza op tal van praktische punten politieke instellingen voorstaat die zijn gemodelleerd op het Venetiaanse voorbeeld (of wat hij daarvoor op gezag van De la Court hield). Dat is origineel en belangrijk onderzoek.

Een zekere onevenwichtigheid blijft onmiskenbaar: in eerste instantie een historiografie van de mythe van Venetië, bepaalt het werk zich vervolgens tot een behandeling van één stroming (waarom deze?) in de zeventiende-eeuwse Republiek. Het 'en' in de titel fungeert vooral als nevenschikkend voegwoord. De vraag of de Nederlandse republikeinen de gemeengde staat afwijzen, kan dan ook niet overtuigend gesteld worden. Ook al verleidt de opzet ertoe, de mythe van Venetië was voor hen geen referentiepunt. De la Courts uitgangspunt was individualistisch, centraal stond de vraag hoe individueel en algemeen belang te harmoniseren, hoe de (slechte) eigenschappen van de mens zo te benutten (en niet er tegen optreden, zoals de auteur wil, onder andere pagina 233), dat het algemeen belang gediend zou worden. In dat verband past een ongedeelde soevereiniteit, zij het van procedurele stabiliteitswaarborgen voorzien. Bij Spinoza ligt de situatie al weinig anders in dit opzicht. De staat is voor hem een mechanisme van wilsvorming, de staat is 'als door één wil geleid'. Terecht wijst overigens Haitsma Muijer erop dat hier bij beiden een - wat men nu soms noemt - emancipatoir belang vooropstaat: de staat is er ter bevordering van de *virtus*. De middelen die vereist zijn tot dit doel, zijn echter complex, en verschillend naar landsaard en historische omstandigheden. Om ze te formuleren was een ruimer arsenaal aan historische kennis nodig dan de Venetiaanse stadstaat kon bieden. Het is in deze zin dat mijns inziens schrijvers passage (170) over het empirisme van De la Court gelezen moet worden. Het is echter begrijpelijk en welhaast onvermijdelijk dat in het onderhavige kader een aantal politiek-filosofische overwegingen wat naar de achtergrond zijn gedrongen. Zo meent Haitsma Muijer dat de contract-theorie bij deze auteurs een zeer bescheiden rol speelde. Wat betreft Spinoza is dat aantoonbaar onjuist, schrijvers beroep op het tegenstrijdige karakter van een tweetal citaten (232) faalt, aangezien de context van de tweede uitspraak de onhoudbaarheid van deze interpretatie snel aan het licht brengt. Ook laat de auteur zich door het ietwat onduidelijk gebruik dat De la Court maakt van de term 'passie' verleiden tot eenzelfde slordigheid met betrekking tot deze term in zijn bespreking van Spinoza's opvattingen.

Deze detailkritiek neemt echter niet weg dat Haitsma Muijer zorgvuldig documenterend een belangrijke dimensie van het zeventiende-eeuwse politieke denken heeft blootgelegd. Ook gezien de toenemende buitenlandse belangstelling voor deze materie is het goed te weten dat een Engelstalige handelseditie in voorbereiding is.

H. W. Blom

K. van der Horst, *Inventaire de la correspondance de Caspar Barlaeus (1602-1648)*, (Respublica Literaria Neerlandica nr. 3; Assen: Van Gorcum, 1978, 214 blz., f75,-, ISBN 90 232 1550 8).

In 1976 publiceerde F. F. Blok een studie getiteld *Caspar Barlaeus. From the Correspondence of a Melancholic*, een belangrijke aanvulling op de eind vorige eeuw door J. A.

Worp in *Oud-Holland* gepubliceerde serie biografische artikelen. Nu heeft Van der Horst de inventaris van de Barlaeuscorrespondentie uitgegeven. Beide publikaties zijn uitgekomen in de serie *Respublica Literaria Neerlandica* en ze zijn voor een belangrijk gedeelte de vrucht van het onderzoek dat de twee auteurs hebben verricht in het kader van de onderzoeksprojecten van het Instituut voor Neolatijn van de Universiteit van Amsterdam. Het zijn twee belangrijke publikaties geworden, niet alleen voor onze kennis van het leven en het werk van Barlaeus, maar ook voor ons inzicht in het wijdvertakte humanistenmilieu waarin Barlaeus leefde en werkte. Terecht merkt Van der Horst in zijn inleiding op, dat de inventaris diensten kan bewijzen zowel aan wie Barlaeus bestudeert als aan degenen die zich bezighouden met de *Respublica Literaria*, waarvan Barlaeus in de eerste helft van de zeventiende eeuw een belangrijk burger was. Van der Horst doet dan tevens enkele praktische suggesties: de uitgave van de volledige briefwisseling van Barlaeus, of de uitgave van een gedeelte van de nu geïnventariseerde 1257 brieven, bijvoorbeeld de briefwisseling van Barlaeus met één van zijn relaties.

De opzet van de inventaris is in grote lijnen gelijk aan de vorm, waarin de laatste jaren dergelijke inventarissen worden gepubliceerd, met als koploper de inventaris van de Lipsiusbrieven van Gerlo en Vervliet, die in 1968 is uitgekomen. Op overzichtelijke wijze worden de brieven genummerd met behulp van de data der brieven, zodat het invoegen van later nog te vinden brieven geen enkel probleem oplevert. De code bestaat uit 6 cijfers, respectievelijk jaar, maand en dag aanduidend, zodat een brief geschreven op 21 februari 1635 het codenummer 350221 draagt. Van elke brief worden de volgende gegevens verstrekt: de namen van briefschrijver en ontvanger, met zo mogelijk de plaatsen waar deze de brief schreven of ontvingen erbij; de beginwoorden van elke brief, het *incipit*; de vorm waarin de brief bewaard is, hetzij als autograaf of afschrift, hetzij gedrukt, en de plaatsen waar deze te vinden is. Lijsten van niet gedateerde brieven alfabetisch gerangschikt op personen, van brieven die wel in andere brieven of in de literatuur genoemd zijn maar die niet zijn teruggevonden, en van brieven die abusievelijk aan Barlaeus zijn toegeschreven, completeren de inventaris van gedateerde brieven. Een tweetal indices, van beginwoorden, en van briefschrijvers en briefontvangers, maken het opzoeken van een brief al heel gemakkelijk. Kortom, een uitermate praktische opzet, die uitstekende diensten kan bewijzen.

De betrekkelijk korte inleiding bevat veel nuttige en interessante informatie. Van der Horst geeft eerst een kort overzicht van de bestaande Barlaeusliteratuur, ook van studies en artikelen, die slechts gedeeltelijk handelen over Barlaeus of zijn werk. Dan volgt er een chronologisch overzicht van diens leven. Het volgende onderwerp is de vroeger nogal omstreden editie van de Barlaeusbrieven, door Geëraardt Brandt in 1667 gepubliceerd. De 'rehabilitatie' van deze uitgave door P. Leendertz Jr., te vinden in een studie van 1935, wordt nu door nieuwe voorbeelden aangevuld. De inleiding behandelt tenslotte brievenedities betreffende andere personen uit Barlaeus' tijd en omgeving, waarin ook brieven van Barlaeus zijn opgenomen. Een lijst van archieven en bibliotheken, waar de geïnventariseerde brieven te vinden zijn, en een lijst van gedrukte werken, die in de inventaris worden geciteerd, sluiten de inleiding af.

De 'Index des correspondants' verwijst naar de nummers van de brieven door de genoemde personen geschreven of ontvangen. Waar de desbetreffende persoon in een aantekening bij een brief genoemd wordt, is dat aangegeven met de woorden 'voir aussi', gevolgd door het codenummer van de brief of de pagina van de inventaris. Het is jammer dat dit niet altijd gebeurd is, zodat een enkele keer toch wel belangrijke gegevens niet zijn opgenomen. Als voorbeeld de noot bij een brief op pagina 23, waarin gezegd wordt, dat genoemde brief vergezeld ging van een *testimonium* van de hand van Barlaeus' latere collega en vriend Ge-

rardus Joannes Vossius. Dit gegeven vindt men niet terug in de index. Hetzelfde geldt voor aantekeningen bij brieven op de pagina's 32, 66 en 151, waar de noten informatie verschaffen over Matthias van Overbeke, Erycius Puteanus en Aernout Bardesius.

Bij de verwijzingen naar gedrukte briefwisselingen of inventarissen, worden soms de nummers van de brieven gegeven, soms de bladzijden van de desbetreffende editie, soms nummers en pagina's. Wanneer er meer edities zijn van een bepaalde correspondentie, en de brieven in die edities dezelfde nummering, maar een verschillende paginering hebben, is het nodig om niet alleen de bladzijden in één bepaalde uitgave op te geven, maar moet ook het nummer van de brief vermeld worden. Nu verwijst Van der Horst op pagina 82 naar de Colomesiuseditie van de Vossiusbrieven en daar wordt alleen de paginering van de eerste editie, die van 1690, gegeven. Het nummer van de brief wordt niet vermeld, en dat is jammer, want er zijn drie edities van deze brieven, van 1690, 1691 en 1693, en die hebben dezelfde briefnummers, maar verschillende paginerings. Ik signaleer hier overigens een fout, die niet alleen hier gemaakt is, maar die regelmatig voorkomt in brieveninventarissen en uitgegeven correspondenties. Mij beperkend tot genoemde Vossius moet ik helaas constateren, dat in veel publikaties, waarin brieven van deze humanist zijn opgenomen of genoemd worden - zoals bijvoorbeeld de Grotiuscorrespondentie uitgegeven door Molhuysen en Meulenbroek — de gebruiker telkens weer met ditzelfde euvel geconfronteerd wordt.

Een zeer groot winstpunt van deze publikatie is wel, dat met grote nauwkeurigheid getracht is, de brieven juist te dateren. Het gebeurt nogal eens, dat uitgevers van inventarissen die vaak moeizame arbeid overlaten aan de latere gebruikers van hun werk, of, wat helaas ook gebeurt, de bestaande onduidelijkheden nog vermeerderen door nieuwe slordigheden en onnauwkeurigheden. Van der Horst heeft al het mogelijke gedaan om de brieven van Barlaeus juist te dateren en daarbij heeft hij veel correcties aangebracht, correcties die kort maar exact worden gedocumenteerd. Ook de tot nu toe aangehouden dateringen zijn vermeld, waarbij verwezen wordt naar de juiste dateringen, die tevens codenummers van de brieven zijn.

Wie in het vervolg te maken heeft met de Barlaeuscorrespondentie, kan zich veilig wenden tot deze publikatie. Het is dan ook te hopen, dat het vele werk besteed aan deze inventaris vrucht zal dragen in de vorm van nieuwe publikaties. In dit verband zou ik de uitgever van deze inventaris nog graag een suggestie aan de hand willen doen. Aan het begin van zijn inleiding zegt hij, dat hij in de Bodleian Library te Oxford de korte autobiografie van Barlaeus gevonden heeft, de autobiografie, waarvan Worp het bestaan wel kende, maar die deze niet heeft kunnen vinden. De uitgave ervan zou een goed begin kunnen zijn van een nieuwe reeks Barlaeusstudies!

C. S. M. Rademaker

P. W. J. Riley, *King William and the Scottish Politicians* (Edinburgh: Donald, 1979, 250 blz., £12.50, ISBN 0 85976 040 5).

Een werk over politiek gechicaneer op de hoogste niveau's, zo noemt de schrijver aan het eind van zijn inleiding het resultaat van zijn studie. En hij voegt eraan toe dat zijn boek niet zal kunnen bijdragen aan de geestelijke verheffing van de lezer, of die nu Schot is of Engelsman. Wij kunnen daar de Nederlander nog aan toevoegen en inderdaad mogen wij na lezing van het boek constateren dat de uitspraak ook voor hem niet onjuist is. Maar natuurlijk blijft dan nog wel de vraag open of dit werk, dat leesbaar mag heten maar niet